

Lotta Lounasmeri

Globalisaatio Helsingin Sanomissa: maailmanyhteiskunta vai markkinapaikka?

Globalisaatio on vahvasti politisoitunut käsite, jonka merkityksistä erilaiset intressiryhmät yhteiskunnassa ovat kamppailleet julkisuudessa. Käsitteeseen on mahdollista liittää mitä erilaisimpia merkityksiä globaalista kapitalismista identiteettikysymyksiin. Helsingin Sanomissa vallitsevaksi puhettavaksi nousee taloudellinen diskurssi, joka määrittää globalisaation melko yksilotteisesti maailmanmarkkinajärjestelmäksi.

Globalisaatiokeskustelu kielellisen valtakamppailun näkökulmasta

Pyrin tässä artikkelissa analysoimaan globalisaation käsitteen ympärillä käytävää merkityskamppailua, jonka näen erilaisten yhteiskunnan intressiryhmien välisenä debattina, jossa nämä eri ryhmät yrittävät saada oman tulkintansa läpi julkisessa keskustelussa. Tarkastelen globalisaation representaatioita Helsingin Sanomissa (aineisto on vuosilta 1997-2004); sitä, minkälainen kuva lehden ja siinä esiintyvien erilaisten keskustelijoiden kielenkäytön perusteella globalisaatiosta syntyy. Syntyvä diskurssi tai "tieto globalisaatiosta" on tulosta julkisuudessakin käydyistä valtakamppailuista, jotka olisivat voineet päättyä toisinkin. Globalisaatiota on syytä tarkastella kielellisen vallankäytön kautta, se ei ole neutraali yhteiskunnallista ilmiötä kuvaava käsite, vaan poliittisen kädenväännön väline. Tässä artikkelissa pyrin osoittamaan, että globalisaatiokeskustelussa kamppailevat keskenään kaksi kilpailevaa diskurssia, joita pyrkivät edistämään erilaiset yhteiskunnalliset toimijat omista lähtökohdistaan.

Käsitehistorialliseen lähestymistapaan sisältyy ajatus, ettei käsitteillä ole yleensä mitään "varsinaisia" merkityksiä, vaan käsitteet ovat läpeensä muutosalttiita ja ainakin poliittisten käsitteiden yhteydessä myös kamppailukohteita¹. Käsitehistoriallisen tutkimuksen mukaan on mahdollista nähdä itsestään selviksi ymmärretyt ilmiöt ja kehityskulut poliittisen kiistelystä tuloksina. Kysymys on ilmiöiden avoimuuden ja siksi niiden poliittisuuden lukemisesta esiin. Unohtuneet ulottuvuudet ja eri kielten käyttötapojen vertailu kyseenalaistavat käsitteiden itsestään selviksi muuntuvat tulkinnat. Käsitehistoria ei olekaan vain menneisyyteen kohdistuva lähestymistapa, vaan se on olennainen myös nykyilmiöiden tutkimisessa.² Globalisaatio voidaan nähdä vahvasti politisoituneena käsitteenä, jota on mahdollista tutkia käsitehistoriallisesta lähestymistavasta käsin.

Foucault'lainen genealoginen lähestyminen³ voi auttaa näkemään mediassa esiintyvän globalisaatiopuheen tietynlaisen prosessin lopputulemana. Genealogisen lähestymistavan avulla voidaan kuvata, miten journalismi on synnyttänyt "tiedon" globalisaatiosta. Genealogia ei pyri osoittamaan, millä tavoin menneisyys tekee nykytilanteen välttämättömäksi, vaan näyttää, että nykytilanne on tulosta erilaisista kontingenteista ja satunnaisista tapahtumista, valtataisteluista, jotka olisivat voineet päättyä toisinkin.⁴ Genealogisen historiallisen tutkimuksen valitsemia tapahtumia ovat taistelut, välienselvittelyt, ristiriitatilanteet, eli tapahtumat, joiden puitteissa ja joiden kautta uusia rakenteita luodaan ja olemassa olevia rakenteita joko käytetään resursseina tai ne tuhoetaan.⁵

Globalisaation puhetapojen tarkastelu kriittisen diskurssianalyysin keinoin

Tehtäessä laadullista tutkimusta ja tekstianalyysia ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan

teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä.⁶ Tässä tapauksessa tarkoitukseni on kuvata tekstianalyysin avulla globalisaatiopuhetta sekä tuottaa siitä mielekäs tulkinta. Tärkeää onkin tehtyjen tulkintojen kestävyys ja syvyys, ei niinkään aineiston koko tai siitä lasketut tilastot tai tunnusluvut.⁷

Kriittisen diskurssianalyysin näkökulmasta kieli ei tarjoa kiinteää merkitystä sanoille ja termeille, vaan merkitykset tuotetaan erikseen erilaisissa diskursseissa, ja ne ovat jatkuvan kamppailun kohteena.⁸ Diskurssi voidaan määritellä kielenkäytön tavaksi, jonka avulla voidaan käsittää tai käsitteellistää maailma suhteellisen vakiintuneella tavalla. Jotkut käsitteellistämisen tavat ovat hallitsevia tai hegemonisia. Tällaiset hallitsevat diskurssit määrittävät sitä, mitä ymmärrämme esimerkiksi globalisaatiolla ja miten ja mitä voimme globalisaatiosta sanoa. Vaikka vallalla olisikin hegemoninen käsitys globalisaatiosta, on myyttiin tai sosiaaliseen mielikuvitukseen rinnastettavissa oleva hegemonia⁹ kuitenkin vain väliaikaista - jatkuvissa valtakamppailuissa toisenlainen puhe pääsee taas jossain vaiheessa niskan päälle ja pyrkii pönkittämään asemaansa. Voidaan siis ajatella, että kamppailu globalisaation merkityksistä on jatkuva ja päättymätön prosessi (niin kauan kunnes joku "muodikkaampi" sana ottaa sen paikan), jossa erilaiset diskurssit voivat saavuttaa hallitsevan aseman. Diskurssia voi tutkia erilaisten ryhmien välisenä määrittelykamppailuna, konfrontaationa, jossa ryhmät haluavat edistää omia määrittelyjään ja vastustaa toisten ryhmien määrittelyjä. Yhteiskunnallisten muutosten tai kielellisten kamppailujen muutosten jäljittämiseksi Laclau&Mouffe¹⁰ ehdottavat julkisuuden ja julkisten tilojen tarkastelua kamppailun paikkoina.

Suomessa valtakunnallinen sanomalehti Helsingin Sanomat edustaa valtajulkisuutta sekä journalismia, jolla voi katsoa olevan määrittelyvaltaa puhuttaessa nyky-yhteiskuntamme tärkeistä ilmiöistä. Ensimmäisen kerran sana 'globalisaatio' esiintyi Helsingin Sanomissa 30. syyskuuta 1992 Radio&Televisio -sivuilla. Sanaa käyttivät aika yllättävästi japanilainen toimittaja ja zimbabwelainen virkamies, jotka puhuivat globalisaatiosta kulttuurin ylikansallistumisena ja pitivät sitä suurelta osin yli rajojen

levinneen joukkotiedotuksen seurauksena. On mielenkiintoista, että sanaa käytetään ensimmäisen kerran kulttuurisessa yhteydessä ja diskurssissa, jonka taloudellinen diskurssi myöhemmin voimakkaasti syrjäyttää. Itse asiassa globalisaatiokeskustelu saapuu Helsingin Sanomiin Kulttuurisivujen kautta vuosina 1992-1995. Vilkkaampaa keskustelua termin ympärillä käytiin vasta vuonna 1997. Julkiseen keskusteluun globalisaatio-termi on muutenkin vakiintunut Suomessa vasta 1990-luvun loppupuolella.¹¹

Aineistooni kuuluvat kaikilla Helsingin Sanomien osastoilla ilmestyneet artikkelit, joissa esiintyy sana globalisaatio (1992-2004). Näin sen määrittely, mikä kuuluu globalisaatiokeskusteluun ja mikä ei, ei ole tutkijan eikä arkistoinnin tekijän subjektiivisen luokittelun tulosta. Tässä artikkelissa tarkoituksena on luoda kuva globalisaatiokeskustelun yleisistä linjoista ja diskursseista, ja siksi rajausta ei ole tehty myöskään tietyille osastoille tai juttutyyppeihin. Analyysissa on keskitytty etsimään vallitsevia ja niiden kanssa kamppailevia tendenssejä ja diskursseja, sekä hahmottamaan toimijoita, jotka pyrkivät näitä diskursseja edistämään. Tässä analyysissa ei puututa journalismin rooliin keskustelun järjestäjänä, vaan keskitytään kuvaamaan keskustelu erilaisten yhteiskunnallisten tahojen määrittelykamppailuna. Diskursseja on aineistosta haettu ensin etsimällä teemoja ja aiheita, jotka toistuvat eri toimijoiden puheenvuoroissa globalisaatiokeskustelussa. Keskeisimpien aihepiirien tai teemojen löydyttyä olen tarkastellut argumentteja ja niiden taustalla olevia rationaliteetteja, joita eri toimijat käyttävät. Tekstissä esiintyvillä lainauksilla pyritään kuvaamaan sanomalehdessä esiintyvää tyypillistä puhetta.

Käsittelen seuraavaksi lyhyesti globalisaatiokäsitteen ja -keskustelun historiaa, jonka jälkeen esittelen analyysini tuloksia globalisaatiokeskustelusta Helsingin Sanomissa.

Globalisaatio-käsitteen historiasta ja käytöstä

Käsite '*global*' on ainakin yli 400 vuotta vanha.¹² On vaikeaa ajoittaa tarkasti globalisaatio-käsitteen syntyä. Ranskalaisessa yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa globalisaation lähikäsitettä '*mondialisation*' käytettiin jo vuonna 1961, globalisaatiota vuonna 1973¹³. Akateemisissa piireissä globalisaatio-käsite yleistyi vasta 1980-luvulla, ja varsinaista globalisaatiokeskustelua alettiin käydä 1980-luvun loppupuolella, lähinnä amerikkalaisessa liiketaloustieteessä.¹⁴

Yhteiskuntatieteissä globalisaatio on nähty usein modernisaation jatkumona, jolloin ilmiö olisi vain osa laajempaa yhteiskunnallista liikettä, joka vie modernista jälkimoderniin aikaan.¹⁵ Giddens¹⁶ määrittelee globalisaation maailman sosiaalisten suhteiden tiivistymisenä, joka yhdistää erilaisia 'lokaliteetteja' siten, että paikallisiin tapahtumiin vaikuttavat kaukaiset tapahtumat ja päinvastoin. Robertson¹⁷ selittää myös globalisaation maailman tiivistymisenä ja tietoisuuden lisääntymisenä maailmasta yhtenä kokonaisuutena. Globalisaatio koostuu toisensa läpäisevistä prosesseista, joita ovat yhteiskunnallistuminen, yksilöllistyminen, kansainvälisen yhteiskuntajärjestelmän lujittuminen ja ihmiskunta-idean konkretisoituminen.

Globalisaatiota käytetään kuvaamaan yhteiskunnallista murrosta, joka pitää sisällään hyvinkin erilaisia osa-alueita, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisia. Näitä ovat esimerkiksi kansallisvaltioiden ja osallistuvan demokratian rooli, yhtenäiskulttuurien murtuminen ja sosiaalisten rakenteiden muuttuminen, sekä toisaalta talouden ja sen lainalaisuuksien ulottuminen yhä useammalle elämänalueelle.

Globalisaatiota on mahdollista tarkastella kahdesta näkökulmasta: kuvailevana käsitteenä tai poliittisen merkityksenannon ja sen "valtavaikutusten" kannalta.¹⁸ Globalisaatiodiskurssien voidaan siis sanoa olevan yhtä aikaa sekä deskriptiivisiä että normatiivisia; ilmiötä selittäviä ja sitä tuottavia. Globalisaation puhetapoja on tutkittu runsaasti kansainvälisesti poliittisten johtajien puheissa ja virallisissa

asiakirjoissa, kuten myös liiketaloustieteellisessä julkaisuissa. Tiettyjä vakiintuneita ja hallitsevia (hegemonisia) piirteitä on ollut havaittavissa. Globalisaation vetoamalla toteutetaan yhteiskunnallisia muutoksia, joiden sanotaan olevan sen väistämättömiä seurauksia.¹⁹ Robertson esittää, että maailmalla on kehittynyt nopeasti tietynlainen globaalisuuden ja globalisaation retoriikka. Tällainen globaalisuuden diskurssi eli 'globe talk' on tullut suhteellisen itsenäiseksi, vaikka sen sisällöt ja intressit niiden taustalla vaihtelevat huomattavasti yhteiskuntien välillä ja sisällä. Tämä diskurssi on tärkeä osa nykyistä globaalia kulttuuria.²⁰

Globalisaatiodiskurssit: yhteinen maailma vai taloudellinen tuotantojärjestelmä?

Helsingin Sanomien globalisaatiokeskustelussa globalisaatio yhtäältä sosiaalisena ja kulttuurisena ja toisaalta taloudellisena ilmiönä näyttäytyvät erillisinä, ja niiden ympärille muodostuvatkin ns. valta- ja vastadiskurssi. Nämä diskurssit tavoittelevat ikään kuin omia arvojaan ja eristyvät ideologisiksi ulottuvuuksiksi.²¹

Kulttuurinen ja sosiaalinen globalisaatiodiskurssi, jossa asiaa lähestytään globalisaation yhteiskunnallisten ja inhimillisten vaikutusten näkökulmasta, saa huomattavasti vähemmän jalansijaa kuin taloudellinen diskurssi; se näyttäytyykin eräänlaisena vastadiskurssina. Eniten se saa tilaa lehden kulttuuri- ja vapaa-ajan sivuilla sekä ns. pehmeämmissä juttutyypeissä kuten reportaaseissa ja haastatteluissa, joissa on mahdollista tuoda esille mielipiteitä. Tämä diskurssi tulee lähelle Ulrich Beckin²² ajatusta "*globaalisuudesta*": elämme kaikille yhteisesti koetussa, refleksiivisessä maailmanyhteiskunnassa, tietynlaisessa moninaisuudessa ilman yhtenäisyyttä.

Epäilemättä valtiorakenteet Euroopassa ovat muutoksessa. Kansallinen itsemääräämisoikeus ei ole entisensä. Maailma pienenee. Puhumme globalisaatiosta. Se tarkoittaa ihmisten yleismaailmallisten yhteyksien laajentumista ja tiivistymistä. Monet ongelmat ovat tulleet ihmiskunnalle

yhteiseksi: on sitten kyse ympäristön tilasta, finanssijärjestelmästä, kansainvälisestä kaupasta tai turvallisuudesta, niin päätöksenteossa tarvitaan ylikansallisuutta.²³

Taloudellinen globalisaatiodiskurssi hallitsee lehdessä eräänlaisena valtakurssina. Se kehystää erityisesti uutisia ja perinteisesti painavimmiksi koettuja osastoja kuten politiikkaa, taloutta ja ulkomaan osastoa. Tämä diskurssi on yhteydessä yleisempään, maailmanlaajuiseen taloudellisen globalisaation diskurssiin, jota mm. Fairclough²⁴ kutsuu myös uusliberalistiseksi globalisaatiodiskurssiksi. Tässä diskurssissa globalisaation merkitys kutistuu kaikkien maailman yhteiskuntien liittämiseen samaan sosiaaliseen ja tuotantojärjestelmään, joka perustuu globaaliin kapitalismiin²⁵:

Globalisaatio on ollut kylmän sodan jälkeisen maailman keskeisin trendi. Internetin ja tietoteknisen kehityksen myötä pääomat liikkuvat sekunnin murto-osassa paikasta toiseen, ja maapallosta on pyritty tekemään yksi yhtenäinen kauppapaikka. Globalisaatio onkin ollut tähän asti lähinnä taloudellinen projekti.²⁶

Ehdotus liittyy laajempaan keskusteluun talouden globalisaatiosta. Talouden vaikutusala laajenee, politiikan kapenee. Velasta on tullut maailman hallinnan keskeisimpiä välineitä, rahoituslaitokset ja suuryritykset vievät valtioiden demokraattista valtaa. Niin väitetään. Mutta onko tämä jotain uutta?²⁷

Tämä diskurssi lähestyy Beckin²⁸ "*globalismiksi*" kutsumaa näkemystä, jonka mukaan globalisaation muut ulottuvuudet - ekologinen, kulttuurinen, poliittinen ja kansalaisyhteiskunnan globalisaatio - ovat maailmanmarkkinajärjestelmälle alisteisia, ja peruserottelu politiikan ja talouden välillä hävitetään. The Economist-lehteä tutkinut Starr²⁹ kutsuu tätä globalisaatiodiskurssin rajoittamiseksi vain taloutta koskevaan tietoon, samalla kun muiden alojen tietoa väheksytään. Jos globalisaatiota ajatellaan monitahoisena ja laajana ilmiönä, taloudellisessa diskurssissa se muuttuu tiettyjen uskomusten kehikoksi. Tässä se eroaa globalisaation kulttuurisesta ja sosiaalisesta diskurssista, jossa tulemme tietoisiksi kuulumisestamme yhteiseen maailmaan:

Matvejevic´ muistuttaa, että monikulttuurisuus on aina kukoistanut Välimerellä. Siihen verrattuna esimerkiksi globalisaatio on professorin mielestä toivottoman pinnallinen ajatus. "Meillä Euroopassa on kolme paljon syvällisempää ajatusta: kosmopoliittisuus, kansainvälisyys ja ekumenia. Miksi me vaihtaisimme ne yhteen globalisaatioon?"³⁰

Sanomalehdessä hallitseva globalisaation taloudellinen diskurssi liittyy intresseihin, etujen jakamiseen ja valtaan - sanalla sanoen politiikkaan, vaikka se harvoin ääneen lausutaankin. Tässä keskeisenä voi nähdä demokratian ja vallan problematiikan: kuka hallitsee globalisaatiota ja kuka voi osallistua päätöksentekoon. Globalisaatiokeskustelussa onkin hyvin pitkälle kysymys vallasta: yhtäältä kielellisestä määrittelyvallasta - mikä tämä ilmiö on ja miten siihen tulisi suhtautua - ja toisaalta julkituodusta näkemyksestä, että globalisaation myötä yhteiskunnallinen valta katoaa kaikkien toimijoiden ulottumattomiin, kun luonnonilmiön kaltaisesta globalisaatiosta tulee itsenäinen toimija tai voima.

Retoriseksi kuvioksi kuihtunut vanha Eurooppa olisi kuitenkin ajateltava uudeksi, tulevaisuudesta käsin. Sillä "ilman Eurooppaa ei globalisaatiolle löydy vastausta". Vain yhteistyölle perustuvassa, suvereenien toimijoiden ylikansallisessa eurooppalaisessa tilassa, yksittäiset valtiolliset politiikat voivat muuttua uhkaavan globalisaation objekteista sen hahmottaviksi subjekteiksi.³¹

Politiikka ei vielä ole osoittanut kykyään hillitä ja korjata talouden globalisaation haittapuolia. Politiikka on voimattomana todistanut, kuinka talouden globalisaatio on muuttanut yrity maailman rakenteita, luonut fuusioita ja alliansseita alati suurempia yrityksiä, jotka ylittävät kansalliset rajat.³²

Kansalaisjärjestöt arvostelevat, että markkinavetoisen globalisaation hyödyt jakautuvat epätasaisesti ja epäoikeudenmukaisesti. Ulkomaansivuille alkaa tänään kirjoitussarja, jossa pohditaan, miten globalisaatio vaikuttaa vallan jakautumiseen.³³

Jakamalla energiaa ja valtaa laajalti jokaiselle voimme luoda edellytykset jakaa maapallon hedelmät aidosti tasan. Tämä on alhaalta ylöspäin tapahtuvan uuden globalisaation ydin.³⁴

Yhteiskunnalliset toimijat käyttävät taloudellista valtakurssia ja kulttuurista vastakurssia käytetään edistämään omia näkemyksiään ja määritelmiään globalisaatiosta. Karkeasti ottaen valtakurssia ajavat eteenpäin perinteiset sekä uudet yhteiskunnalliset valtaeliitit: valtaapitävät poliitikot ja suurten puolueiden valtavirran edustajat, virkamiehet sekä elinkeinoelämän edustajat. Kulttuurisen vastakurssin edistäjät näyttäytyvät valtaapitävien vastavoimana (tästä poikkeuksena tasavallan presidentti): puoluekartan vasen laita sekä vihreät, kansalaisjärjestöjen edustajat sekä kulttuurielämän edustajat. Akateemisen maailman edustajat jakautuvat puhetavoissaan molempiin ryhmiin.

Kulttuurinen diskurssi pyrkii haastamaan taloudellista valtakurssia, mutta globalisaatiokeskustelussa valtakurssi ikään kuin nielaisee kulttuurisen vastakurssin ja sen edistäjät joutuvatkin argumentoimaan taloudellisen diskurssin ehdoilla, jotta he voisivat osallistua valtavirran keskusteluun. Siihen he pyrkivät tuomaan uusia sosiaalisia ulottuvuuksia, jotka liittyvät mm. demokratiaan ja hyvinvointiin. Lähtökohtana tässä keskustelussa on kuitenkin taloudellinen tuotantojärjestelmä.

Taloudellisen diskurssin ominaispiirteet: maailma voittajien ja häviäjien markkinapaikkana

Taloudellinen diskurssi pitää yllä kuvaa jatkuvasta uusiutumisen sekä tehokkuuden ja tuottavuuden lisäämisen tarpeesta ja yhteiskunnassa. Yhteiskunnassamme ja kulttuurissamme tuntuu olevan käynnissä jatkuva muutos: ikään kuin eläisimme jatkuvassa "poikkeustilassa".³⁵ Tässä diskurssissa globalisaatio on murros, ulkopuolinen muutosvoima, myllertäjä ja perinteisten rakenteiden murtaja. Keskustelun pohjavireenä ovat jatkuvan sopeutumisen, varautumisen ja kehityksen vaatimukset. On oltava kriisitietoisia ja sopeuduttava muutoksiin, koska tapahtuvaa kehitystä ei voida enää pysäyttää.

Elämme paraikaa luultavasti suuremman murroksen aikaa, kuin ehkä tajuammekaan. Globalisaatio, nopeasti kasvavat varallisuuserot ja yhteiskunnallisten voimavarojen niukkuus pakottavat pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan muuttumaan. Muutos saattaa olla hidas, mutta se on väistämätön, ja kun muutama vuosi on kulunut, huomaamme, että muutos on ollut suuri.³⁶

Vilkastunut keskustelu globalisaatiosta on paljastanut meidän suomalaisten huonon historian tuntemuksen ja tajun. Keskustelua seuratessa tuntuu kuin eläisimme aivan ainutlaatuista vaihetta ihmiskunnan historiassa, joka etenee vääjäämättömästi ilman vaihtoehtoja. Globalisaation jaksoja on kuitenkin koettu ennen nykyisyyttäkin.³⁷

Vanhasen mukaan globaalissa kehityksessä tuotannon siirtymisessä halvempiin maihin ei auta muu kuin osaamisen vahvistaminen. "Hallitus käynnisti maanantaina nopean selvitystyön globalisaatioon varautumisesta."³⁸

Talouden globalisaatiopuheella siis luodaan mielikuvaa uudesta ja ainutlaatuisesta tilanteesta, toisaalta myös kriisistä ja jatkuvasta poikkeustilanteesta, jossa ei sovi levätä laakereillaan: koko ajan on oltava valmiustilassa. Meidän (suomalaisten) on tehtävä valintoja juuri tässä ja nyt: muuten emme ole mukana kehityksessä, ja jäämme globalisaation hyötyjen ja hyötyjien ulkopuolelle.

"Kansainvälisestä kaupasta riippuvaisena pienenä maana Suomi kuuluu, opittuaan pitämään kilpailukyvystään riittävästi huolta, globalisaatiossa ehdottomiin menestyjiin", arvioi Tuomioja.³⁹

Globalisaation heittämiin haasteisiin on vastattava tässä ja nyt. Ratkaisuja ei pidä enää siirtää huomiseen. EU-tasolla tarvitaan yhteisesti hyväksytyt työehtojen pelisäännöt.⁴⁰

Monesti korostetaan myös globalisaation lähtökohtaista myönteisyyttä, jonka varjopuolena ovat ikävät "sivuvaikutukset". Pitkällä aikavälillä kaikille on odotettavissa hyötyjä, kunhan nyt vain kestetään pienet vastoinkäymiset.

Koko ajan meille luvataan, että jos nämä ja nämä toimenpiteet hyväksytään, kuten Emu-jäsenyys tai kohtuulliset palkkaratkaisut, niin saamme

hyvinvointia ja turvallisuutta. Nyt ihmiset kokevat, että meiltä kiristetään kuuliaisuutta, mutta sitä mitä luvataan ei koskaan anneta.⁴¹

Virolaisille paratiisi on aina taivaanrannassa. Ennen julistettiin: kestää ja tekee työtä, siellä hämmöttää kommunistinen hyvinvointiyhteiskunta. Nyt sanotaan, että kunhan köyhät tyytyvät osaansa eivätkä vaadi mitään, uusliberalismi ja globalisaatio vaurastuttavat Viroa ja hyvinvointia alkaa tihkua alaspäin.⁴²

Kaiken kaikkiaan taloudellisen globalisaation diskurssi rakentaa kilpailun yhteiskuntaa, jossa on voittajia ja häviäjiä; sisäpiiriläisiä ja ulkopuolisia. Meidän on oltava mukana globalisaation sisäpiirissä; ulkopuolelle ja häviäjien joukkoon ei ole varaa jäädä. Vastakkainasetteluja ja intressiristiriitoja rakentuu mm. teollistuneiden maiden ja kehitysmaiden välille, rikkaiden ja köyhien välille sekä valtuutettujen tai "osanottajien" ja mielenosoittajien tai aktivistien välille.

Merkittävin kuilu YK:n istuntosalissa kulkee nykyään rikkaiden teollisuusmaiden ja köyhien kehitysmaiden välillä. Viime vuosien globalisaatiokeskustelu on ollut paljolti huutelua tämän kuilun yli. Rikkaat maat ovat tarjonneet vapaakauppaa ratkaisuksi köyhien maiden ongelmiin, kun taas monet köyhät maat - ja rikkaiden maiden kansalaisjärjestöt - ovat pitäneet globalisaatiota vain uutena nimenä köyhien maiden riistolle.⁴³

"Yksinäpainen järjestelmä on epänormaali. Se ei ole terve, koska kukaan ei hyväksy olevansa periferiassa, syrjässä. Ei kukaan", Hanafi sanoo. Tätä yksinäpaisuutta sanotaan hänen mielestään globalisaatioksi. Koska syrjäseutu ei voi kilpailla keskustan kanssa, syntyy jännitteitä: mielenosoituksia Seattlessa, Prahassa, Göteborgissa - ja syyskuun 11:n kaltaisia hyökkäyksiä vallan symboleita vastaan.⁴⁴

"Paha on jaettu eri sektoreihin, joilla voi liikkua. Olemme eri sektorissa kuin globalisaation vastustajat", Jörgen Siil Viron kansalaisliikkeestä Naton puolesta sanoi.⁴⁵

Taloudellisessa diskurssissa globalisaatiosta pyritään tekemään hallinnollinen kysymys tai "arvaamaton ulkopuolinen ilmiö", johon tulee reagoida. Globalisaatio voidaan kuitenkin nähdä hyvin selkeästi poliittisena kysymyksenä. Tässä mielessä taloudellisen diskurssin taustalla oleva ajattelumalli on hyvin reaktiivinen: vastassamme on järjestelmä tai mekanismi, johon tulee reagoida: sitä pitää pyrkiä

käyttämään hyväksi ja tarttua haasteisiin tai mahdollisuuksiin, mutta samalla pyrkiä minimoimaan haitat ja torjumaan uhat. Pyritään "hallitsemaan globalisaatiota", ja samalla häivytetään selkeät valinnat ja poliittiset kysymykset, joita globalisaatioksi kutsutun prosessin taustalla on.

On kuitenkin syytä tiedostaa globalisaation tuomat ongelmat, riskit ja yllätykset. Globalisaatio on osin arvaamatonta; se muuttaa koko ajan sitä toimintaympäristöä, johon niin yritykset, kansallisvaltiot kuin kansalaisetkin ovat tottuneet.⁴⁶

Monet kansanedustajat tuntuivat suhtautuvan globalisaatioon toiveikkaasti. Hallituksen tavoin he arvelivat, että kyseessä on myönteinen asia, jonka huonot puolet voidaan saada hallintaan.⁴⁷

Ihmiskunnan historia on globalisaation historiaa, eikä globalisaatiota voi nimetä hyväksi tai pahaksi, vaan siinä on hyviä ja huonoja puolia. Sitä ei voi hallita poliittisesti, mutta sen sisältöön voi vaikuttaa, kokoomus sanoo. Suomelle globalisaatio on ollut myönteinen.⁴⁸

Globalisaatiosta eli "maailmanlaajuistumisesta" johtuvat ongelmat eivät ole globalisaation itsensä syy, tiistaina Lontoossa julkistettu Maailmankomission raportti esittää. Globalisaatiosta syntyy haittavaikutuksia, koska sitä ei osata hallita.⁴⁹

Kulttuurinen vastadiskurssi: keskustelua arvoista ja yhteisestä hyvästä

Kulttuurisessa diskurssissa nähdään maailma keskinäisriippuvaisena paikkana, jossa globalisaatio on monitahoinen ilmiö, ja sillä on taloudellisten vaikutusten lisäksi tekemistä maailmanyhteisön, ihmisten identiteettien ja arvojen kanssa. Kulttuurisen vastadiskurssin edistäjät nostavat esille vastuuta, turvallisuutta ja moraaliin sekä arvoihin liittyviä kysymyksiä. He peräänkuuluttavat kuuluisaa "arvokeskustelua".

Kansainvälisen avautumisen ja globalisaation pyörityksessä puolueet ovat tulleet neuvottomiksi. Yhteydet puolueiden vanhoihin arvoihin ovat käyneet ohuiksi ja jopa katkenneet.⁵⁰

Moraalinen kritiikki katsoo globalisaation luovan laskelmoivan ja maallisen maailman, jossa mammona polkee kulttuuriset ja uskonnolliset arvot. Tähän kuuluu myös globalisaation epäoikeudenmukaisuuden arvostelu.⁵¹

Globalisaatiokeskustelu korostaa arvojen merkitystä.

Kuin taikaskusta ilmassa on jälleen intoa ja idealismia: kiivas yhteiskunnallinen keskustelu on palannut. Taikasana on globalisaatio.⁵²

Valta- ja vastadiskurssi kamppailevat siitä, mikä saa etusijan - vapaus vai turvallisuus/vastuu. Taloudellisessa vastadiskurssissa vapaus korostuu yksilön vapautena toteuttaa itseään, menestyä ja omistaa. Mattelartin⁵³ mukaan liiketoiminnan oppi globalisaatiosta liittyy vapauden käsitteen juuri vapauteen käydä kauppaa.

Ainakin yhtä tärkeä edellytys globalisaatiolle on ollut pääomamarkkinoiden vapautus. Uusiin maihin on helppoa investoida nyt, kun raha saa virrata vapaasti maasta toiseen. Investointeja houkutellakseen useat maat ovat löyhentäneet lainsäädäntöään, ja ulkomaalaiset saavat entistä vapaammin omistaa esimerkiksi maata ja yrityksiä.⁵⁴

Kulttuurisessa vastadiskurssissa korostetaan yhteistä hyvää erityisintressien ja -etujen sijaan.

Mikäli halutaan, että globalisaatio toteutuu ekologisesti kestävä kehityksen ja ihmisten eikä suuryritysten ja pelureiden ehdoilla, on aivan välttämätöntä asettaa pitkän aikavälin tavoitteita sekä alueellisella (EU) että globaalilla tasolla ja vahvistaa päätöksentekojärjestelmää, joka kykenee näitä tavoitteita toteuttamaan.⁵⁵

Teollisuusmaissa... huomattava osa ihmisistä näyttää kääntävän kylmästi selkensä toisten köyhyydelle, laajalle levinneelle työttömyydelle tai kolmannen maailman nälänhädälle, samalla kun väkivaltaviihde on levinnyt. Jotain ihmisten tunne-elämässä on pahasti vinossa. Globaalien tasapainottomuuden takaa löytyvät suuret trendit, taloudellinen ja poliittinen integraatio, maailmantalouden globalisaatio sekä tuotannon automaatio.⁵⁶

Keskiössä yhteiskunnallinen muutos

Globalisaatio on se sana, johon voi kiteyttää yhteiskunnassamme tapahtuneet ja tapahtuvat taloudelliset ja poliittiset muutokset. Osa hyötyy muutoksista ja kannattaa niitä, osa ei katso hyötyjä koituvan kaikille ja vastustaa niitä. Jotkut peräänkuuluttavat vaihtoehtoja, kuten kulttuurisen ja sosiaalisen vastadiskurssin edistäjät. Tässä esittelemäni tietynlainen hallitseva valtakurssi, taloudellinen globalisaatiopuhe, kuuluu lähinnä globalisaation kannattajille, mutta myös muille, jotka tunnustavat ilmiön väistämättömäksi. Tämä puhe on ideologista, ja siinä globalisaatiota puolustetaan "oikeaoppisena" järjestelmänä. Tämä järjestelmä on ensisijaisesti talouden, ja perustuu uskomuksille, kuten loppujen lopuksi kaikki hallussamme oleva tieto.

Keskustelun kautta on hahmotettavissa yhteiskunnan perusristiriidat, joita yritetään häivyttää tuomalla keskipisteeseen ulkoinen ilmiö, joka ei ole kenenkään aikaansaannosta eikä kenenkään yksinään hallittavissa. Globalisaatiokeskustelussa ollaan politiikan peruskysymysten äärellä: kuinka yhteiskunnan olot tulisi järjestää.

Globalisaatiokeskustelu voidaan nähdä kamppailuna merkityksistä ja ympäröivästä todellisuudesta, kuvitelmien luomisesta tulevaisuudestamme, mahdollisuuksistamme ja vaihtoehdoistamme. Kuviteltu yhteisö viittaa sen kuvitteluun, mitä ovat yhteiskunta ja ihmiset siinä. Sosiaaliset kuvitelmat⁵⁷ ovat yhteydessä valtaan: kenelle on valta määritellä tai kuvitella, minkälainen yhteiskunta voi olla. Yksi tällainen vallankäyttäjät on tiedotusvälineet sekä toimijat, jotka saavat äänensä kuuluviin mediassa. Tiedotusvälineiden rooli suhteessa kaikkeen yhteiskunnalliseen kehitykseen ja muutoksiin on kahdensuuntainen: yhtäältä yhteiskunta muokkaa tiedotusvälineitä, jotka vastaavasti heijastavat ja myös muokkaavat yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia. Mahtuuko valtajulkisuutemme kerrallaan useampaa näkemystä tai visioita tulevaisuudesta? Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ristiriidat ja muutostendenssit ovat nähtävissä Helsingin Sanomien globalisaatiokeskustelussa,

mutta voidaan sanoa, että taloudellinen diskurssi on saanut vankan jalansijan ja ohjaa näin ajatuksiamme globalisaatiosta ja mahdollisista tulevaisuudennäkymistämme.

Kirjoittaja on yhteiskunta- sekä kauppatieteiden maisteri ja toimii tutkijana Helsingin yliopiston viestinnän laitoksella

Kirjallisuus

Agamben, Giorgio, *Keinot vailla päämäärää: reunamerkitöjä politiikasta*. Tutkijaliitto, Helsinki 2001.

Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri, *Post patria? Globalisaation kulttuuri Suomessa*. Gummerus, Jyväskylä 2001.

Anderson, Benedict, *Imagined Communities: reflections on the origins and spread of nationalism*. Verso, Lontoo 1991.

Anttiroiko, Ari-Veikko, Luentosarja *Kunnat globalisation aikakaudella*. Kunnallistieteiden laitos, Tampereen yliopisto 2000.
<http://www.uta.fi/~kuaran/kurssi1.html> (selattu 3.1.2006)

Beck, Ulrich, *Mitä globalisaatio on?* Vastapaino, Tampere 1999.

Giddens, Anthony, *The Consequences of Modernity*. Polity Press, Cambridge 1990.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha, *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 1998.

Fairclough, Norman, "Critical discourse analysis in researching language in the new capitalism: overdetermination, transdisciplinarity and textual analysis" In Harrison, C. and Young, L. (eds.) *Systemic linguistics and critical discourse analysis*. London, Continuum 2004, pp. 103-22.

Fairclough, Norman, *Miten media puhuu?* Vastapaino, Tampere 1997.

Foucault, Michel, *The order of things. An archaeology of the human sciences*. Tavistock publications, Lontoo 1970.

Foucault, Michel, *The Archaeology of Knowledge*. Tavistock publications, Lontoo 1974.

Foucault, Michel, *The History of Sexuality I: An Introduction*. Pantheon, New York 1978.

Foucault, Michel, *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault*. Pantheon, New York 1980.

Hay, Colin & Rosamond, Ben: "Globalization, European Integration and the Discursive Construction of Economic Imperatives." *Journal of European Public Policy* 9:2 (2002), pp. 147-167.

Hyvärinen et al., *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere 2003.

Kusch, Martin, *Tiedon kentät ja kerrostumat - Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat*. Kustannus Pohjoinen, Oulu 1993.

Kunelius, Risto, *The News, Textually Speaking*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos 1996.

Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. Verso, London 1985.

Marcussen, Martin, Globalization: a third way gospel that travels around the world. Esitelmä International Studies Association'in seminaarissa 14.-18.3.2000. < <http://www.cddc.vt.edu/host/Inc/> > (selattu 23.1. 2003)

Mattelart, Armand, "An archaeology of the global era: constructing a belief." *Media, Culture & Society* Vol 24 (2002), pp. 591-612.

Palonen, Kari, "Käännös- fennomaniaa: poliittinen poistettu politiikasta!" *Niin&näin* 2/1998.

Pardo, María Laura, "Linguistic persuasion as an essential political factor in current democracies: critical analysis of the globalisation discourse in Argentina at the turn and at the end of the century." *Discourse&Society* 12:1 (2001), pp. 91-118.

Pietilä, Kauko & Sondermann, Klaus, *Sanomalehden yhteiskunta*. Vastapaino, Tampere 1994.

Porter, Michael (ed), *Competition in global industries*. Cambridge Mass. 1986.

Porter, Michael, *The competitive advantage of nations*. Macmillan, Lontoo 1990.

Raumolin, Jussi, *EU ja globalisaatio. Reunahuomautuksia ranskalaiseen ja saksalaiseen keskusteluun*. Sitra, Helsinki 1998.

Rosamond, Ben, "Discourses of Globalization and the Social Construction of European Identities." *Journal of European Public Policy* 6:4 (1999), pp. 652-668.

Robertson, Roland, *Globalization: Social Theory and Global Culture*. Sage, Lontoo 1992.

Starr, Martha K. Reading, "The Economist on Globalisation: Knowledge, Identity, and Power." *Global Society* Vol 18, Nr 4. (2004)

Väyrynen, Raimo, *Globalisaatio - uhka vai mahdollisuus?* Atena, Jyväskylä 1998.

Wallgren, Thomas, *Kasvun rajat ja optimismin loppu*. Alustus Studia Generalia-luennolla 24.10.2002 *Globalisaatio - uhka vai mahdollisuus?*
< http://video.helsinki.fi/media-arkisto/studia_generalia.html > (selattu 5.5.2003)

Viitteet

¹ Palonen, 1998.

² Hyvärinen et al. 2003, 10.

³ ks. Foucault esim. 1970, 1974, 1978, 1980.

⁴ Kusch 1993, 137.

⁵ Kusch 1993, 143.

⁶ Eskola&Suoranta 1998, 61.

⁷ Eskola&Suoranta 1998, 68.

⁸ Kunelius 1996, 73, 75, 91.

⁹ Laclau&Mouffe 1985.

¹⁰ Laclau&Mouffe 1985.

¹¹ Globalisaatio-käsitteen esiintyminen Helsingin Sanomissa:

1992 1 kerran

1993 0 kertaa

1994 1 kerran

1995 4 kertaa

1996 8 kertaa

1997 46 kertaa

1998 99 kertaa

1999 126 kertaa

2000 249 kertaa

2001 431 kertaa

2002 310 kertaa

2003 228 kertaa

2004 422 kertaa

¹² ks. esim. Anttiroiko 2000.

¹³ Raumolin 1998.

-
- ¹⁴ esim. Porter 1986 ja 1990, ks. Raumolin 1998.
- ¹⁵ esim. Väyrynen 1998, 64.
- ¹⁶ Giddens 1990, 64.
- ¹⁷ Robertson 1992, 9, 104.
- ¹⁸ esim. Wallgren 2002.
- ¹⁹ Rosamond 1999, Alasuutari&Ruuska 1999, Marcussen 2000, Pardo 2001, Wallgren 2002, Hay&Rosamond 2002, Fairclough 2003.
- ²⁰ Robertson 1992, 113.
- ²¹ vrt. Pietilä&Sondermann 1994, 119-121.
- ²² Beck 1999, 45.
- ²³ Kansanedustaja Kimmo Kiljunen Vieraskynässä 27.2.2002.
- ²⁴ Fairclough 2003.
- ²⁵ ks. Mattelart 2002, 593.
- ²⁶ Toimittaja Marko Junkkari Talous&Työ -sivuilla Näkökulmassa 16.9.2001.
- ²⁷ Toimittaja Sami Sillanpää Ulkomaan sivujen 'Kenen globalisaatio?' -juttusarjassa 29.4.2001.
- ²⁸ Beck 1999, 43.
- ²⁹ Starr 2004, 373.
- ³⁰ Kirjailija ja professori Predrag Matvejevicin haastattelu Sunnuntai-sivuilla 15.6.2003.
- ³¹ Runoilija Leif Salmen Ulrich Beckin kirjasta Kulttuuri-sivujen kirja-arvostelussa 18.3.1998.
- ³² Päätoimittaja Janne Virkkunen pääkirjoituksessa 16.11.1999.
- ³³ Toimittaja Annukka Arjavirta etusivun viitteessä: HS:n uusi kirjoitussarja alkoi 29.4.2001.
- ³⁴ Taloustieteilijä Jeremy Rifkinin kirjoitus Sunnuntai-sivuilla 22.9.2002.
- ³⁵ Agamben 2001.
- ³⁶ Toimittaja Antti Blåfield Pääkirjoitussivulla 5.5.2000.
- ³⁷ FT Aaro Harju mielipidekirjoituksessaan 20.5.2001.
- ³⁸ Pääministeri Matti Vanhasen haastattelu Taloussivuilla 28.1.2004.
- ³⁹ Ulkoministeri Erkki Tuomioja Kotimaan sivuilla 26.1.2002.
- ⁴⁰ Helsingin Sanomat lainaa Kansan Uutisia Muut lehdet - osiossa 6.2.2004.
- ⁴¹ Filosofit Thomas Wallgrenin haastattelu Ulkomaan sivuilla 21.9.2000.
- ⁴² Toimittaja Jukka Rislakki Ulkomaan sivuilla 18.8.2001.
- ⁴³ Toimittaja Saska Snellman Sunnuntai-sivuilla 27.8.2000.
- ⁴⁴ Filosofian professori Hassan Hanafin haastattelu Sunnuntai-sivuilla 8.9.2002.
- ⁴⁵ Kansalaisliikkeen edustaja Jörgen Siil Ulkomaan sivuilla 18.11.2002.
- ⁴⁶ Eurooppa- ja ulkomaankauppaministeri Ole Norrback Vieraskynässä 25.9.1998.
- ⁴⁷ Toimittaja Pekka Vuoristo Kotimaan sivuilla 28.2.2002.
- ⁴⁸ Toimittaja Pekka Vuoristo Kotimaan sivuilla 9.6.2002.
- ⁴⁹ Toimittaja Anna-Mari Sipilä Ulkomaan sivuilla 25.2.2004.
- ⁵⁰ Helsingin Sanomat lainaa Savon Sanomia Muut lehdet - osiossa 23.3.1998.
- ⁵¹ Otteita professori Raimo Väyrysen kirjasta Ulkomaan sivuilla 29.4.2001.
- ⁵² Toimittaja Antti Blåfield pääkirjoituksessa 1.5.2001.
- ⁵³ Mattelart 2002, 604.
- ⁵⁴ Toimittaja Annukka Oksanen Talous-sivuilla 17.3.1997.
- ⁵⁵ Tulevaisuudentutkimuksen dosentti Mika Mannermaa mielipidekirjoituksessaan 9.11.1999.
- ⁵⁶ Eläkkeellä oleva poliitikko Ele Alenius Kulttuuri-sivuilla 18.3.2000.
- ⁵⁷ Social imaginaries, ks. Anderson 1991.